OLESEA CIOBANU

Institutul de Filologie
(Chişinău)

SPIRIDON VANGHELI: PARADISUL PIERDUT ŞI REGĂSIT AL COPILĂRIEI

Abstract. This study addresses the issue of childhood in stories about Guguta (from the volume *Guguta and his friends* by Spiridon Vangheli) from several perspectives: first, from the point of view of the village (a village is the most prolific environment for childhood, according to the Romanian philosopher Lucian Blaga), and then it is analyzed in terms of age-specific psychological features (that make Guguta a universal child). Faithful representation of the traditional village and childhood is the result of re-animation of the child in the writer's conscience and spirit. Guguta, in this context, becomes a character is whom Spiridon Vangheli is fully found.

Keywords: childhood, village, village metaphysics, pre-operational thinking, animism, egocentrism, mysticism, anthropomorphism, narrative, narrative perspective.

În *Elogiul satului românesc*, discursul de recepție rostit de Lucian Blaga la Academia Română, filosoful culturii identifică o legătură inseparabilă între sat şi copilărie, o simbioză chiar, datorită căreia fiecare din părți se alege cu un câştig, acestea având capacitatea de a se întregi reciproc. „Copilăria petrecută la sat, afirmă Lucian Blaga, mi se pare singura copilărie. Cine nu priveşte în urma sa peste o asemenea copilărie, mi se pare aproape un condamnat al vieții" [1, p. 34].

Satul este considerat mediul cel mai fecund al copilăriei, care, la rândul său, îşi găseşte suprema înflorire în sufletul copilului. Raportată la mediul urban, lumea satului cuprinde „orizonturi şi structuri secrete" [1, p. 35], ce trec dincolo de limitele sale geografice şi de determinantele pur materiale ale spațiului. *Orizonturile secrete* ale satului pot fi sesizate doar în copilărie, ca „vârstă a sensibilității metafizice prin excelență". Doar copilul e capabil să se bucure de toată plinătatea vieții, acest dar tocindu-se odată cu trecerea în faza maturității, adumbrită de grijile vieții cotidiene. Din aceste considerente, pentru a înțelege pe deplin sufletul copilului e nevoie de o coborâre în lumea satului, iar pentru a pătrunde în metafizica satului e nevoie de o coborâre în sufletul copilului, susține filosoful.

Valoarea literaturii pentru copii a lui Spiridon Vangheli se datorează, în parte, şi intuiției autorului privind necesitatea săvârşirii acestei duble coborâri: în sufletul copilului şi a satului. Numai că mişcarea operată de scriitorul basarabean (coborârea)

BDD-A6788 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:49 UTC)

se produce în sensul regăsirii timpului pierdut, al redescoperii copilului ce a fost (*a copilului din suflet*, zice scriitorul) şi a satului în care şi-a trăit copilăria. De aici şi reprezentarea fidelă, pe de o parte, a satului românesc tradiţional, iar, pe de altă parte, a copilăriei cu toate particularităţile ei de vârstă inerente. Astfel, scriitorul basarabean prezintă prin Guguţă una dintre ipostazele copilului universal, dar şi a copilăriei, caracterizate, în opinia lui Jean Piaget, prin gândire pre-operaţională, marcată, la rândul ei, de animism, egocentrism, antropomorfism şi magism [2].

De remarcat însă că, dincolo de aceste aspecte psihologice, Guguţă este în primul rând personajul în care se regăseşte Spiridon Vangheli, şi o funcţie compensatoare. El poate fi considerat în acelaşi timp pretext, dar şi gazdă a autorului în lumea fascinantă a copilăriei – o lume în care nu poţi intra şi pe care nu o poţi înţelege decât fiind, redevenind sau transpunându-te în sufletul unui copil. Spiridon Vangheli redescoperă şi retrăieşte copilăria prin personajul său. Condiţia eului povestitor al aventurilor lui Guguţă constituie un caz interesant şi exemplificator în acest context. Cititorul atent a remarcat probabil că, de cele mai multe ori, perspectiva narativă preferată de Spiridon Vangheli este cea numită „din spate", impunând tipul naratorului matur, omniscient. O excepţie o constituie istorioara cu *Moş Gerilii*, în care autorul încredinţează actul povestitor personajului principal. La o simplă analiză de suprafaţă se poate observă că, indiferent de perspectiva narativă, textele nu suportă schimbări decât la nivel morfologic (în regimul pronominal), viziunea asupra evenimentelor rămânând neafectată. Privită din perspectiva omului matur, naraţiunea axată pe convenţional ar trebui să prezinte lumea şi viaţa după un alt sistem decât cel al copilului, să pună un accent mai puternic pe elementul real, şi nu pe cel imaginar. Or, imaginaţia adultului este şi trebuie să fie mai controlată de realitate, comparativ cu cea a copilului, evident mai liberă. Ceea ce impresionează în opera lui Spiridon Vangheli e tocmai uşurinţa cu care atât personajul, cât şi naratorul, dar şi autorul (ca instanţă coordonatoare şi decisivă), trec în orice moment din planul realităţii în cel al imaginaţiei şi al ficţiunii. Altfel zis, distanţa dintre naratorul matur, omniscient şi naratorul-personaj sau copil, în cazul dat, este anulată de intenţia autorului de a nu subjuga legile şi regulile specifice ale copilăriei logicii de viaţă a maturilor. În acest punct, originalitatea scriitorului constă în soluţia inspirată de a privi universul copilăriei din perspectiva omului matur, dar cu ochi de copil (*al copilului din suflet*). Chiar şi satul în care se consumă aventurile şi isprăvile lui Guguţă este prezentat aşa cum există el în conştiinţa copilului, „ca o lume, ca unica lume mult mai complex alcătuită şi cu alte zări, mai vaste decât le poate avea un mare oraş sau metropolă pentru copiii săi" (Lucian Blaga). În acelaşi studiu, *Elogiul satului românesc*, autorul conchide că deosebirea esenţială dintre sat şi oraş rezultă din modul cum este înţeles şi trăit satul. În conştiinţa latentă despre sine însuşi, satul este situat în centrul universului, prelungindu-se, prin geografia sa, în mitologie şi metafizică.

Baştina lui Guguţă, Trei-Iezi, este satul tradiţional în accepţie blagiană, neafectat de evoluţia tehnico-materială a timpurilor moderne. Conservator fiind, a reuşit să se menţină în elementul său tradiţional, în defavoarea mecanicului. Ceasul de fabrică al tatălui pierde, oricât ar părea de straniu astăzi, prin importanţă şi funcţionalitate, în faţa celui

BDD-A6788 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:49 UTC)

al bunelului – soarele, care, fiind „mai mare peste toate ceasurile", este şi cel mai sigur: după el se orientează întreaga natură şi apoi nu riscă niciodată „să i se termine minutele" (*Ceasul*). Drumurile de ţară continuă să fie solicitate de aceleaşi care cu boi, tăcute, grele şi pline de roadă, chiar dacă se mai găseşte câte o *Volgă* să perturbeze „liniştea" satului, obişnuită cu muzica ciocanului pe calup, a coasei din brazdă, a cumpenei de la fântână sau a clopoţeilor şi buhaiului purtat de urători.

Având o topografie specifică, securizantă, cu „dealurile şi câmpiile adunate lângă sat", mărginită de pădure şi scăldată de Prut, Trei-Iezi este o localitate autosuficientă, aflată într-o deplină intimitate cu totalul, într-o profundă coexistenţă cu natura, unde cerul şi pământul comunică. În conştiinţa lui Guguţă, satul Trei-Iezi este centrul lumii (în care se plasează în mod suveran pe sine), „… soarele e la noi în sat", afirmă cu toată convingerea Guguţă în povestirea *Moş Gerilii*.

Spiritul egocentric al copilului Guguţă îl determină pe acesta să creadă că poate controla lumea, iar autorul permite un astfel de scenariu, făcând din Guguţă inima satului în care trăieşte şi care poate schimba, după propria dorinţă, mersul evenimentelor, dar nedepăşind limita bunului-simţ, pentru că autorul, cunoscând cititorul căruia îi este destinată opera, are o grijă deosebită pentru aspectul etic al creaţiei sale.

Lumea lui Guguţă este concepută ca pornind doar de la sine, de unde şi atotputernicia gândurilor sale. Astfel, doar cuşma sa are puterea de a se mări la necesitate şi de a salva satul de la ger, ploaia merge doar în urma sa şi doar el a avut puterea să o scoată din sat, pe lângă moară până la un lan de grâu, salvând astfel roada şi buna dispoziţie a satului ş.a.

Concepând lumea pornind de la propria persoană, copilul are tendinţa de a transfera calităţile proprii obiectelor din jur. Animismul gândirii sau atribuirea calităţilor umane obiectelor şi intenţionalitate naturii este o trăsătură comună atât naratorului, cât şi personajului. Ex.: „Pomul de iarnă a deschis uşa şi a intrat înaintea tatei în casă. ... Cum au simţit că bradul e în casă, tot felul de păsăruici, veveriţe cu nuci în gură, fluturi cu căpşune-n spate s-au urcat sus în ramurile lui" (*Urătorii*).

Evident este că în *Aventurile lui Guguţă* tot universul pare a se conforma regulilor şi legilor jocului, ca singura filosofie de viaţă a copilului. Spiridon Vangheli evidenţiază tocmai rolul jocului, ca mod de a fi, în devenirea sau evoluţia copilului. Reprezentativă în acest sens este povestirea *Banca lui Guguţă*, în care personajul principal se pare că îşi asumă conştient condiţia de copil, cu toate beneficiile pe care i le poate oferi vârsta, profitând de posibilităţile pe care i le deschide lumea jocului, unde dispare graniţa dintre real şi imaginaţie. Semnificativ şi simbolic pare a fi gestul lui Guguţă din ajunul zilei de întâi septembrie, când, pregătindu-se să meargă în clasa întâi sună cornul şi la poartă îi vin prietenii, cărora le spune „de mâine să-şi caute un alt tovarăş de joacă", iar în semn de bun rămas le dăruieşte: unuia arcul, altuia – un zmeu şi morişca de pe casă. Astfel sugerându-se intrarea angajată într-o altă lume, unde nu mai este loc de joacă, începutul raportării la realitate şi la cerinţele ei, în defavoarea propriei imaginaţii. În acest punct, gestul lui Guguţă dezorientează şi lectorul, care şi-a format deja un câmp de aşteptare, iar „drama" personajului de a nu fi fost acceptat în clasa întâi, nu mai este şi „drama"

BDD-A6788 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:49 UTC)

cititorului, care nu mai empatizează pe acest segment cu personajul. Lectorul devine un egoist, se detaşează de Guguță şi nu mai vrea să accepte schimbarea. Sufletul său cere o continuare a peripețiilor şi autorul i-o oferă.

Privită în sens blagian, alternanța deal-vale, sugerată încă de la începutul volumului, poate fi citită şi ca un indiciu de conținut, autorul intenționând să redea viața satului şi a lui Guguță, ca personaj central, în jurul căruia se învârte această lume, cu toate bucuriile şi tristețile sale, fără vreo tendință de idealizare a realității. Astfel, îl putem vedea pe Guguță rând pe rând căpitan de corabie, dar şi jertfă a frizerului din sat, uriaşul sau mai-marele satului (când maturii deveneau tot mai mici priviți din depărtare) sau deținător al cuşmei în care poate încăpea tot satul, dar şi copilul refuzat de a fi înregistrat în rândul elevilor la şcoala din sat. Plasându-şi personajele la limita dintre realitate şi imaginație, instanța auctorială caută să dea un sens lucrurilor neplăcute şi experiențelor triste din viață, ceea ce face ca şi cele mai triste momente din viața lui Guguță să-şi găsească o dezlegare fericită.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Lucian Blaga. *Elogiul satului românesc*. În: *Isvoade*. Eseuri, conferințe, articole. Ediție îngrijită de Dorli Blaga şi Petre Nicolau. Prefață de George Gană. – Bucureşti: Editura Minerva, 1972, p. 247

2. Jean Piaget. *Reprezentarea lumii la copil*. Traducere din franceză de Mariana Pricop. – Chişinău: Editura Cartier, 2005, p. 416.

BDD-A6788 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:53:49 UTC)